

Empirismus

- empirismus – obecné informace
  - v Anglii; vychází ze zkušenosti (→ pozorování, experimentování)
  - rozum spojuje počitky a vjemy, neexistují vrozené ideje → člověk se rodí jako tabula rasa (čistá deska)
  - sensualismus = zkušenost získávám prostřednictvím smyslů
  - metoda indukce – vyvození obecného závěru z dílčích poznatků (× racionalismus – dedukce)
  - Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke, George Berkeley, David Hume
- Francis Bacon (1561–1626)
  - anglický politik, filozof
  - politická kariéra – dostal se do parlamentu, stal se nejvyšším prokurátorem, lordem kancléřem; dary, úplatky → obviněn, konec politické kariéry → vědecké bádání a spisovatelská činnost
  - dílo
    - Eseje – soubor úvah o společnosti, poznávání lidí a způsoby, jak se k nim chovat
    - Nové organon – rozbor vědecké metody (Aristoteles napsal Organon)
    - Nová Atlantida – vize ideální společnosti budoucnosti, společnost by měli řídit vědci, důležitost vědy a vzdělání
  - cíl vědy – ovládnutí přírody člověkem, odhalení jejich zákonitostí (zlom)
  - vědění znamená moc; použití experimentu
  - k dosažení cíle zapotřebí správné metody → 2 kroky
    - očistit myšlení od všech předsudků a tradovaných omylů (brání objektivnímu poznání)
    - znát a poznat správný způsob myšlení a bádání
  - předsudky nazývá idoly (lidské omyly) – rozlišuje 4 druhy idolů
    - idoly rodu (idola tribus) – vznikají z přirozenosti lidského rodu, rozum a naše smysly (nedokonalé) uchopují skutečnost jen podle lidských měřítek
    - idoly jeskyně (idola specus) – spočívají v samotném individu, vznikají z jeho povahy, výchovy
    - idoly trhu (idola fori) – při komunikaci, jazyk nás falešným přisuzováním významů svádí k omylům
    - idoly divadla (idola theatri) – pocházejí z tradovaných a zakořeněných tezí filozofů (nepostihují skutečnost, spíše se podobají smyšleným divadelním hrám)
  - nový nástroj – vědy se mají očistit od idol metodou indukce
  - postup indukce – pracovní hypotéza jako východisko, shromažďování zkušenosti prostřednictvím experimentu, vyvození důsledků a formulace obecných vět, ověření těchto vět novými experimenty ...
  - vědní disciplíny – paměťové, obrazotvorné, myšlenkové
- Thomas Hobbes (1588–1679)
  - anglický filozof; jádro filozofie – nauka o státu; materialista, odmítá svobodu vůle
  - vycházel z Grotiova pojetí přirozeného práva, ale odstraňoval teologické prvky, opírá se pouze o zkušenost
  - dílo: Leviathan
  - člověk – egoista usiluje o vlastní výhody = o zachování existence a o co největší vlastnictví
  - v přirozeném stavu válka všech proti všem (neuspokojena potřeba jistoty)
  - bez státu člověk člověku vlkem
  - stát – zajišťuje bezpečí, právní ochranu, vzniká na základě společenské smlouvy, má nadřazenou moc; umožňuje mír, právně chráněné vlastnictví a vyšší mravnost
  - vůli státu představuje panovník nebo parlament – má absolutní moc (teoretik státního absolutismu)
  - stát stojí nad zákonem, stává se „smrtným bohem“ (určuje, co je právo), určuje také, co je náboženství (náboženství = víra státem uznaná × pověra = víra státem neuznaná)
  - mravnost není člověku vrozena, ale je získána až ve společenském sjednocení

- stát – čistě lidský vynález, založený pouze na účelnosti (bez nutnosti zdůvodňovat státní moc nábožensky)
- → Hobbes snižuje scholastickou filozofii, považován za ateistu (ale nebyl)
- John Locke (1632–1704)
  - studium přírodních věd, lékařství a státovědy → lékař a vychovatel, státní úředník
  - filozofie státu
    - dílo: Dvě pojednání o vládě
    - před státem – přirozený stav – svoboda a rovnost všech, každý podléhá přirozenému zákonu – zakazuje poškodit nebo zničit život, zdraví, svobodu a majetek druhých (zdůrazňuje právo na soukromé vlastnictví)
    - na základě společenské smlouvy se lidé spojují do společnosti a přenášejí svá práva na vládu, která na dodržování přirozených práv dohlíží (nikdo mi nemůže vzít práva na život, svobodu ...) → státní moc je vázána na přirozený zákon → ideální uspořádání státu – konstituční monarchie
    - hrozbě absolutní vlády má zamezit dělba moci – oddělení složky legislativní (vytváří zákony) a exekutivní (vládne podle zákonů)
    - pokud vláda důvěru lidí zklame, nedodrží práva, mají oprávnění tuto vládu změnit či odstranit
  - zastánce svobody názoru a tolerance
  - otázka rovnoprávnosti pohlaví – podřízená role ženy = lidský výtvar → lidé to mohou změnit
  - gnozeologie
    - dílo: Esej o lidském rozumu
    - teorie poznání, úkolem vyložit původ a základy lidského poznání, zkoumá schopnosti rozumu
    - představy se do našeho vědomí dostávají pomocí smyslů, rozum vjemy zpracovává (→ Locke byl sensualistou)
    - vrozené ideje neexistují – tabula rasa; ideje pramení ze zkušeností
    - rozlišuje ideje jednoduché (obrazy vjemů) a složené (kombinace jednoduchých, vytváří je rozum)
    - veškerý obsah vědomí pochází z vnější nebo vnitřní zkušenosti
      - vnější zkušenost (sensation) – primární, pomocí smyslů; prostřednictvím smyslového vnímání přicházejí do vědomí kvality: primární (rozloha, tvar těles, pevnost, počet, pohyb, tyto vlastnosti spočívají v samotných věcech, jsou v nich stále), sekundární (barva, chuť, vůně, subjektivní teplota předmětu, představují počítky subjektu – výtvar psychiky)
      - vnitřní zkušenost (reflection) – odvozena z vnější, reflexe předchozích vjemů, vnější dojmy se ve vědomí zpracovávají myšlením, vzniká obraz vjemu = reflexe
    - vnější a vnitřní zkušenost mohou působit společně
- George Berkeley (1684–1753)
  - irský filozof a teolog, cestoval – misie i mimo Evropu, 18 let biskupem
  - dílo: Pojednání o základech lidského poznání
  - vychází z Locka, za omyl pokládá rozlišování na primární a sekundární kvality
  - vše, co vnímáme a poznáváme, je nám vždy dáno jen jako fenomén našeho vědomí (jako stav našeho ducha), obsah našeho vědomí – jediná realita
    - není důvod rozlišovat kvality, existují pouze ve vnímajícím duchu, mimo nás nejsou ničím
    - věc – konstantní sumou počítků ve vědomí
    - bytí věci tkví v tom, že je vnímána (esse est percipi = existovat znamená být vnímán)
  - skutečný je pouze duch a jeho ideje (→ Berkeley byl idealistou)
  - ideje přicházejí do vědomí od Boha – duch Boží = vyšší duch, který vnímá vždycky všechno a všude
  - existuje duch vědomí, které vnímá i věci, o kterých nikdo neví (= Bůh)
  - Bůh: nestranný – dává všem myslím stejnou ideu; neměnný – dává ideu všem stále znovu stejným způsobem

- v našich představách – stálost a zákonitost – původ v Božím řádu a neměnnosti
- přírodní zákony = zákony, podle nichž Bůh spojuje ideje ve všech myslích (musíme je poznávat zkušeností)
- solipsismus = představa, že existuje pouze vnímající osoba, tedy jen já sám (solus ipse) → vše na světě je odkázáno na jedince, který vnímá
- David Hume (1711–1776)
  - ze Skotska, knihovník, krátce ve vládních a diplomatických funkcích
  - dílo: Dějiny Anglie, Pojednání o lidské přirozenosti
  - navazuje na Locka; navázal na něj Descartes
  - dojmy × ideje
  - neexistuje stálé vědomí – pořád se vyvíjíme, měníme názory
  - agnostik; přírodní zákony, příčinnost
  - naše (etické) chování určují naše city, nikoliv rozum
  - nové rozlišení jednoduchých představ
    - imprese (impression = dojem) – všechny smyslové vjemy a vnitřní vjemy sebe samého
    - ideje (ideas) – obrazy (kopie) impresí, které plodí vzpomínka a fantazie
  - složené ideje – vytvořeny v rozumu kombinací jednoduchých elementů podle zákona asociace
  - paměť a představivost – mohou se při sdružování představ mýlit → určitým idejím podsouváme nesprávné imprese nebo naopak, z toho pramení omyly
  - odmítá všechny myšlenky a představy, které nejsou podepřeny odpovídajícím smyslovým dojmem
  - představa já – složená idea = dlouhý řetěz jednoduchých dojmů (jako film) → nemáme právo usuzovat na nějakou neměnnou duchovní substanci v nás (překračuje Berkeleyho)
  - existuje pouze plynutí představ ve vědomí, ale vědomí samo nemá žádnou samostatnou skutečnost oddělenou od těchto představ
  - kritika kauzality
    - smyslová data (= zdroj poznatků) řazena časově za sebou, ale z časové návaznosti nemohu odvozovat návaznost příčinnou (zákonitou)
    - vše, co vnímám, je současnost a následnost určitých počitků
    - vnímání neukazuje příčinnost
    - očekávání, že jedna věc bude následovat po druhé, není uloženo ve věcech samých, ale v našem vědomí, je to zvyk, víra, že po jednom ději následuje druhý
    - nepopírá existenci neměnných přírodních zákonů, ale nejsme je schopni prožít
    - vztah příčiny a účinku mezi jevy kolem nás existovat může, ale zda tomu tak skutečně je, nejsme schopni zjistit
- problém kauzality (má vše svou příčinu? existuje náhoda?) → dva myšlenkové směry
  - determinismus – vývoj přírody i společnosti podléhá nutnosti objektivních zákonů, náhoda je jen výchylka, krajní pozice determinismu = fatalismus (vše je podřízeno osudu)
  - indeterminismus – neexistuje žádná nutnost, dění v přírodě a společnosti je věcí náhody, nepředvídatelné pravděpodobnosti, krajní pozice indeterminismu = voluntarismus – příčiny a výsledky dění v přírodě a společnosti projevem vůle vyšší bytosti
  - Huma řadíme spíše mezi indeterministy